

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Голуб Тетяни Іванівни на тему “Державний протекціонізм в аграрному секторі економіки в умовах членства України в СОТ”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізація стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в світовий економіко-правовий простір, створення передумов для підвищення конкурентоспроможності української економіки на міжнародних ринках потребує дослідження проблем регулювання агропродовольчого ринку країни в умовах членства в Світовій організації торгівлі (СОТ). Для України є важливими питання формування сучасної аграрної політики, щоб стимулювати позитивні структурні зміни в національному виробництві та експорті, а сама ця проблема ще залишається не достатньо дослідженою. Потреба у теоретичних розробках, аналізі та оцінці досвіду застосування заходів протекціонізму, управління розвитком агропродовольчого ринку країни в умовах СОТ робить досить актуальною тему дисертації Голуб Тетяни Іванівни “Державний протекціонізм в аграрному секторі економіки в умовах членства України в СОТ”, а проведення такого дослідження своєчасним.

2. СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНОСТІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇХ ДОСТОВІРНІСТЬ

Проведені автором дослідження, узагальнення наукового і практичного досвіду дозволили підготувати дисертацію, в якій взаємопов’язано викладені теоретичні, методологічні і практичні аспекти регулювання розвитком агропродовольчого сектору України. Зокрема, досліджено основи державного протекціонізму в аграрному секторі економіки країни; узагальнено елементи методик формування механізму державного протекціонізму в агропродовольчій сфері, проведено аналіз формування державної підтримки та виявлені тенденції розвитку агропродовольчого сектора України в умовах членства в СОТ, запропоновано заходи державної підтримки аграрного сектора та сформовано систему критеріїв оцінки результативності проведених реформ в умовах членства України в СОТ тощо.

У розділі 1 “ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ” розглянуто фундаментальні теоретичні та прикладні роботи щодо регулювання агропродовольчого ринку.

Огляду та аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних авторів щодо чинників та етапів еволюції наукової думки щодо регулювання ринку присвячений підрозділ 1.1 (стор. 11-24). Автор демонструє добру наукову ерудицію, аналізуючи досить складні поняття і процеси. Достовірним є проведений аналіз характеристик основних теорій регулювання економіки (стор. 12-16). Цікавою є авторська трактовка еволюції підходів країн до підтримки сільського господарства (стор. 19). Автором правильно відзначено, що протекціонізм еволюціонував від простих державних заходів до складних систем регулювання торгівлі, що застосовуються інтеграційними угрупованнями (стор. 20).

Дослідженю принципів і функцій державного протекціонізму на агропродовольчому ринку присвячений підрозділ 1.2 (стор. 26-37). Достатньо обґрунтованою є авторська позиція щодо цілей державного протекціонізму (стор. 27). Достатньо виваженим є аналіз пріоритетності основних принципів державної підтримки розвитку аграрного сектора (стор. 28). Узагальнені автором принципи державного регулювання (стор. 31-33) заслуговують на увагу. Підрозділ 1.3 присвячений огляду та аналізу публікацій щодо основ формування механізму державного протекціонізму в агропродовольчому секторі економіки (стор. 38-53). Розділ 1 є основою дисертації в цілому, оскільки в ньому визначаються та аналізуються основні методологічні підходи до розвитку агропродовольчого ринку в умовах членства в СОТ.

Розділ 2 “ДЕРЖАВНИЙ ПРОТЕКЦІОНІЗМ ТА СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ В УМОВАХ СОТ” присвячений дослідженню особливостей формування державної підтримки, аналізу тенденцій розвитку вітчизняного аграрного сектора, наслідків вступу України до СОТ для аграрного сектора економіки, аналізу структури і тенденцій зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією тощо.

Достатньо обґрунтованою є авторська позиція щодо узагальнення форм державної підтримки сільського господарства (стор. 58) та їх диференціації (стор. 59). Висновок щодо оптимальної взаємодії між механізмом державного і ринкового регулювання, яка повинна залежати від співвідношення попиту та пропозиції на агропродовольчому ринку, враховуючи інтереси як виробників, так і споживачів сільськогосподарської продукції, є вірним (стор. 60). Варто погодитися з позицією автора, що більшість проблем, з якими зіштовхнулась Україна після вступу до СОТ, існували і раніше та були обумовлені невідповідністю внутрішніх і глобальних тенденцій економічного розвитку, відсутністю сучасної високотехнологічної інфраструктури, ринкових інвестицій, неготовністю національного господарства до інтегрування у світову економіку (стор. 87).

Проведений аналіз еволюції теоретичних концепцій державної підтримки економіки та висновок, що в умовах ринкового господарювання державна підтримка сільського господарства є суб'єктивно необхідною є досить цікавим та заслуговує на увагу. Достатньо виваженою є позиція автора щодо прогнозування функціонування абсолютно вільного світового ринку і витиснення імпортом внутрішнього виробництва

сільськогосподарської продукції в багатьох державах (стор. 83). Достовірним є аналіз процесу фінансування сільського господарства України з коштів державного бюджету впродовж багатьох років (стор. 65-67), а висновок що він характеризується неефективністю та недосконалістю розподілу не викликає заперечень (стор. 64). Запропонований алгоритм зближення аграрних моделей України та ЄС (стор. 102) може мати практичне втілення.

У розділі 3 “НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ” зосереджено увагу на заходах реалізації державної підтримки аграрного сектора в умовах членства України в СОТ, обґрунтуванні пріоритетних напрямів державного регулювання аграрного сектору економіки тощо. Висновки за результатами обґрунтування пріоритетних напрямів державного регулювання вбачаються достовірними і обґрунтованими (стор. 156-164). Заслugoю здобувача є визначені поточні завданням аграрної політики України на сучасному етапі її розвитку (стор. 116-117). А висновок, що наявна система державної підтримки розвитку аграрного ринку в Україні спрямована, в головному, на вирішення проточних задач, у той час, як стратегічні питання не знаходять свого розв’язання (стор. 117), є слушним.

Заслugoю здобувача є аналіз втрат виробників сільськогосподарської продукції від запровадження експортних обмежень (стор. 122-123). Проведений аналіз ефективності підтримки сільського господарства з державного бюджету України (стор. 125-127) є досить цікавим та заслуговує на увагу. Достатньо обґрунтованою є авторська позиція щодо найактуальніших завдань модернізація аграрного сектору України (стор. 130-132). Автором правильно відзначено, що Україна отримає можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торговельно-економічних інтересів шляхом участі у багатосторонніх торговельних угодах при розробленні нових правил міжнародної торгівлі (стор. 133). Сформована автором система показників вимірювання ефективності державного регулювання аграрної галузі (стор. 136-138) є досить вдалою.

Залучення в процесі виконання дослідження великого обсягу теоретичних розробок і аналітичних матеріалів, наведений у дисертації їх аналіз дозволяють зробити висновок про високу ступінь достовірності і обґрунтованості наукових положень дисертації.

3. ОГРУНТОВАНІСТЬ ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, ЇХ ДОСТОВІРНІСТЬ І НОВИЗНА

Аналіз теоретичних положень, зокрема щодо зasad та етапі розвитку системи державного протекціонізму в сільському господарстві, принципів і функцій державного протекціонізму, поряд з емпіричними дослідженнями дозволили Т.І. Голуб справедливо визначити закономірності й тенденції розвитку агропродовольчого ринку України в умовах членства в СОТ. Виявлені тенденції і закономірності не викликають сумніву щодо

достовірності та підтверджуються також результатами досліджень інших авторів.

Дослідження дозволили встановити тенденції щодо розвитку зовнішньої торгівлі України агропродовольчими товарами (стор. 120-121), розподілу бюджетних коштів відповідно до умов СОТ (стор. 127) та обґрунтувати основні принципи державного регулювання розвитку аграрного сектора (стор. 157), які, незважаючи на різні методологічні підходи, підтверджуються дослідженнями ННЦ «Інститут аграрної економіки».

Вірним є висновки, що в умовах членства в СОТ для України, яка не використовує експортних субсидій і не має права використовувати їх у майбутньому, вигідно приєднатися до країн, які відстоюють відміну експортних субсидій, які широко використовує ЄС, один із основних торговельних партнерів України (стор. 80). Безумовною заслугою здобувача є аналіз щодо розподілу коштів внутрішньої підтримки по «скриньках» СОТ (стор. 76), залежностей між рівнем виробництва сільськогосподарської продукції та обсягами державної підтримки (стор. 77).

Дослідження дозволили виявити основні відмінності системи державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників України та інших держав світу (стор. 90) і розподілу ввізних митних ставок (стор. 96-97). Зроблені при цьому висновки є вірними. Заслугою здобувача є аналіз переваг та загроз для аграрного сектору після вступу України до СОТ (стор. 85). Автор справедливо відзначає, що проблеми на вітчизняному агропродовольчому ринку є, в першу чергу, наслідком процесів міжнародної інтеграції і виникли б поза залежністю від вступу країни до СОТ (стор. 84). Сформована автором методика розрахунку рівня державного протекціонізму на агропродовольчого ринку України є досить вдалою (стор. 136-137). Запропоновані підходи мають елементи новизни.

Дослідження дозволили змоделювати основні складники механізму державного протекціонізму аграрного сектора економіки на підставі аналізу світового досвіду з оптимальним поєднанням у своєму складі методів, принципів та засобів державного протекціонізму (стор. 31-34). До наукових доробків Т.І. Голуб треба віднести її внесок в удосконалення теоретико-методичної бази дослідження агропродовольчого ринку, які, крім іншого, передбачають визначення критеріїв, за якими державна допомога має розподілятися серед товаровиробників - прямо пропорційний значенню продукту в економіці країни (стор. 146-1147). Запропоновані підходи є достатньо виваженими.

Наведені результати дослідження, виконані особисто здобувачем, можна віднести до таких, що мають ознаки наукової новизни. Сформульовані в дисертації висновки, пропозиції і рекомендації є достатньо обґрунтованими, мають високу ступінь достовірності. Деякі з цих положень мають науково-практичне значення.

Разом з тим треба відзначити окремі дискусійні положення і недоліки дисертаційної роботи:

1. Аналізуючи експортні субсидії та спеціальні захисні заходи, що застосовуються економічно розвиненими країнами світу, автор оперує інформацією 2007 р. (стор. 79) та більш старими даними (стор. 103-105). Між тим, на сучасному етапі розвитку світових агропродовольчих ринків використання цих заходів має іншу природу та механізми. Отже доцільно було б розглядати сучасні заходи протекціонізму в цих країнах.
2. Дискусійними є твердження авторки, що в ЄС «було ухвалене рішення про деяке зниження цін» (стор. 82) та щодо підтримки в країнах «відповідного рівня цін» (стор. 102). Адже наразі в ЄС розглядається питання не регулювання цін, а зниження рівня підтримки фермерів.
3. Не можемо погодитися з твердженням автора, що «Україна не може стати повноправним членом Світової організації торгівлі» (стор. 101), оскільки наша держава вже є повноправним членом СОТ і повинна активно використовувати всі інструменти цієї організації для відстоювання своїх інтересів.
4. Зміст підрозділу 2.3. «Зміни у формуванні напрямів аграрної політики України в умовах глобалізації світових ринків» (стор. 88) не повною мірою відповідає назві. Адже важливі складові глобалізації – міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, ТНК, зближення культур різних країн тощо в роботі не досліджені.
5. Теза, що «система державної підтримки сільського господарства в Україні ... відстає ... від європейських стандартів» (стор. 90, 114) є некоректною. Адже в ЄС не затверджені стандарти щодо державної підтримки сільського господарства, а рівень підтримки фермерів є досить різним по країнах ЄС.
6. Дискусійним є висновок, що в «зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін» (стор. 89). Адже лібералізація міжнародної торгівлі є головним завданням СОТ. А реалізація принципів СОТ - вільна торгівля та справедлива конкуренція – виключать встановлення цін державою.
7. Не зважаючи на те, що дисертаційна робота виконана у 2016 році, автор серед нормативно-правові акти, що визначають основні засади бюджетного фінансування сільського господарства, виділяє Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» та «Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року» (стор. 9, 58, 98, 126, 155). Проте дія цих нормативно-правових актів закінчилася у 2015 році.
8. Не можемо погодитися з твердженням автора, щодо необхідності «забезпечення державою регулювання ринкових цін» (стор. 38). Адже дії міжнародних організацій (СОТ, ФАО тощо) спрямовані на лібералізацію економіки та ринкове ціноутворення, а Україна як член СОТ взяла чіткі зобов'язання щодо дотримання принципів цих організацій.

9. В роботі вживаються неекономічні категорії, наприклад «платоспроможний попит» (стор. 101, 112). Назва підрозділу 2.2. «Наслідки впливу на аграрний сектор економіки в результаті вступу України до Світової організації торгівлі» (стор. 72) є редакційно невдалою.

4. ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ

Вищезазначені дискусійні положення і зауваження не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові наукові положення та науково обґрунтовані результати, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для економічної науки.

Результати дослідження були апробовані на наукових конференціях і достатньо повно викладені в опублікованих працях Т.І. Голуб, з яких 5 у наукових фахових виданнях і 2 у наукових виданнях інших держав. Текст автореферату адекватно відображає зміст дисертаційної роботи. Отримані результати можуть бути використані при опрацюванні програм розвитку аграрного сектора економіки України та регіонів, виробничій діяльності суб'єктів господарювання тощо.

Дисертаційна робота Голуб Тетяни Іванівни на тему “Державний протекціонізм в аграрному секторі економіки в умовах членства України в СОТ” відповідає встановленим вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 щодо кандидатських дисертацій. Її автор – Голуб Тетяна Іванівна заслуговує присудження ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук,
професор, Заслужений діяч науки
і техніки України, заступник директора
Національного наукового центру
„Інститут аграрної економіки”

06.06.2016

